

Fag:	Arbeidsliv, fagorganisering og demokratisering – fagrørslas historie
Kode:	FAHI130
Studiepoeng:	30
Vedtatt:	Vedtatt av avdelingsstyret i møte 9. desember 2008 (sak A26/08)

Inndeling av planen

1. Innleiing
2. Innhald
3. Organisering og arbeidsformer
4. Vurderingsordning
5. Pensum

1. Innleiing

Studietilbodet skal gje brei forståing for den norske fagrørsla sin posisjon i samfunnet i eit historisk perspektiv. Dette tyder at både det politiske og ideologiske grunnlaget for fagrørsla og den organisatoriske utviklinga i arbeidslivet frå omkring 1850 og fram til våre dagar, vil bli sett inn i ein større samanheng. Dette skal skje med bakgrunn i grunnleggjande kunnskapar om utvalde delar av norsk politisk historie, med vekt på fagrørsla og den sosial- og velferdspolitiske utviklinga, og med nokre samanliknande sideblikk til andre vestlege samfunn. Studiet skal visa korleis fagrørsla har påverka samfunnsutviklinga på ulike område, men også korleis rørsla har blitt påverka av sine omgjevnader, nasjonalt og internasjonalt.

Tilbodet skal gje grunnleggjande historisk skulering og formell kompetanseheving for tillitsvalde, fagforeiningsmedlemmer og andre interesserte.

Opptakskrav

Opptakskravet er generell studiekompetanse. Søkjarar som ikkje har generell studiekompetanse, men fyller minst 25 år i søknadsåret, kan søkja opptak på grunnlag av realkompetanse. Realkompetanse er den kompetansen søkjaren har tileigna seg gjennom løna eller uløna arbeid, utdanning, organisasjonsaktivitet og liknande.

2. Innhald

Arbeidsliv, fagorganisering og demokratisering er bygd opp kring to aksar, ein tematisk og ein kronologisk. Det er skild ut tre tematiske hovudområde, som er vurdert som særskilt viktige. Desse er: 1) Arbeidsliv, organisering og avtaleverk 2) Demokrati og velferd 3) Økonomi og ideologi. Studiet deler tida etter ca. 1850 i fire periodar (sjå seinare under punkt 2). Alle tema vil bli tekne opp i kvar av dei fire tidsperiodane, men vil ha ulik vekt i ulike periodar.

Arbeidsliv, organisering og avtaleverk

Studiet vil gje ei generell innføring i *organisasjons- og arbeidslivshistorie*. Dette handlar om organisasjonsutvikling, om tilhøvet mellom organisasjonane i arbeidslivet, og om framvoksteren av avtaleverk. Korleis systemet for konflikt, forhandlingar og avtalar mellom arbeidstakarorganisasjonar og arbeidsgjevarar har vokse fram og utvikla seg, vil ha sentral

plass. Det vil vera naudsynt å setja dette i samanheng med norsk og internasjonal politisk og økonomisk historie.

Studiet tar føre seg etableringa, oppbygginga og framvoksteren av fagorganisasjonane og arbeidsgjevarorganisasjonane. Framvoksteren av fagrørsla vil bli forstått på bakgrunn av utviklinga av organisasjonssamfunnet, som ein reaksjon på konkrete tilhøve i arbeidslivet og som ein ideologisk reaksjon på fordeling av makt og økonomiske ressursar. Dette er også ein studie av makt og maktkamp, både mellom organisasjonar i arbeidslivet og på det politiske planet. Studiet femnar både om den tradisjonelle faglege arbeidarrørsla og om andre fagorganisasjonar, for eksempel dei mange moderne profesjonsorganisasjonane og foreiningar for grupper med høgare utdanning som er etablerte i nyare tid. Organiseringa på arbeidsgjevarsida høyrer og naturleg med.

Mange ulike faktorar har påverka organisasjonane og arbeidslivet. Eit av dei mest slående trekka ved dei historiske endringane i perioden som studiet handlar om, er dei store teknologiske endringane. I fagrørsla sin etableringsfase var det handverksyrka som dominerte, etter kvart vart industriarbeidarane den sentrale gruppa, medan dei seinaste tiåra har vore prega av avindustrialisering og ein sterk vekst i tenesteytande næringar. På den eine sida har ny teknologi i arbeidslivet ført med seg uvisse og ført til at arbeidsfolk og yrkesgrupper har blitt overflødige. På den andre sida har det også skapt nye arbeidsplassar og letta arbeidskvardagen for mange. Teknologiendringane har dermed også vore eit tema som har prega fagrørsla og organisasjonslivet. Her vil det bli lagt vekt på å få fram tilhøvet mellom teknologisk endring, utviklinga av marknadsøkonomien og fagrørsla sin maktposisjon.

Demokrati og velferd

Fagrørsla har vore ei avgjerande kraft i striden for sosial og økonomisk utjamning og demokratisering av samfunnet. Dette gjeld både den *politiske* demokratiseringa, og det gjeld det ein kan kalla ei *økonomisk* og *sosial* demokratisering.

Studiet siktar mot å klargjera korleis samspelet mellom faglege og den politiske delen av arbeidarrørsla har vore avgjerande for fagrørsla si rolle. I byrjinga arbeidde fagrørsla mot ein uregulert marknadsøkonomi, og over tid førte denne kampen til at makttilhøva i samfunnet vart endra. Delvis skjedde dette gjennom opne konfrontasjonar og harde arbeidskonfliktar, men etter kvart vart fagrørsla ein viktig makt- og forhandlingspart i samfunnet. Styrketilhøvet mellom arbeid og kapital og mellom marknadskreftene og det sivile samfunnet, vart over tid endra. Makt vart overført frå marknaden til politiske organ, og ei meir medviten og velorganisert fagrørsla fekk gradvis større påverknadskraft på arbeidsplassane. Denne mobiliseringa demokratiserte også samfunnet ved at ho trekte stadig større delar av fagrørsla sine medlemar og folket generelt inn i sivilsamfunnet sine mange organisasjonar, der dei fekk skulering og politisk opplæring.

I etterkrigstida fekk fagrørsla auka innverknad i arbeidslivet gjennom samarbeidsordningar og produktivitetsavtaler, som vart regulert av hovudavtale og tariffavtaler. Det vart tettare korporative band mellom dei store friviljuge organisasjonane og offentleg sektor gjennom råd, utval og komitear som vart oppretta. Desse organa vart viktige premissleverandørar for offentleg politikk gjennom uformelle nettverk, og påverka normer og forståingsmåtar for korleis det norske samfunnet skulle utviklast. Fagrørsla var sentral frå starten i den korporative kanalen, som i ein nordisk tradisjon har vore akseptert som ein del av demokratiet, ved sida av valkanalen og andre demokratikanalar. Denne kanalen gav påverknadskraft, men sette også fagrørsla og tillitsvalde i ei dobbeltrolle i skjeringspunktet

mellom interessekamp og forvaltning av samfunnsinteresser. Den korporative kanalen er i dag svekt, men framleis kan ein sjå at han spelar ei viktig rolle. Dette reiser ei rekkje prinsipielle spørsmål som vil bli teke opp i undervisninga, og studiet vil ta føre seg fagrørsla si rolle i denne utviklinga.

Eit anna felt som studiet vil ta opp, er fagrørsla si rolle i oppbygginga av *velferdsstaten* med sine styringsmekanismar for ein utvikla *velferdsøkonomi*. Fagrørsla gjekk fremst i denne striden, som bidrog til sosial og økonomisk demokratisering av samfunnet. Velferdsstaten sine røter må likevel sporast lengre attende, før den moderne fagrørsla var organisert. Studiet skal difor ta føre seg velferdspolitikken sine ulike fasar, men vil leggja størst vekt på perioden då velferdsstaten voks fram, og med særskilt vekt på den rolla som fag- og arbeidarrørsla spelte. Gjennom studiet vil omgrepet "velferdsstat" bli drøfta og brukt til å analysa ulike standpunkt i velferdspolitikken gjennom åra.

Fagrørsla og velferdsstaten har ofte blitt pålagt ansvaret i økonomiske nedgangstider. Men i dei seinare åra har den politiske debatten fått ei vending, der dei nordiske velferdsstatane vert framheva som eit førebilete og eit svar på utfordringane globaliseringa av økonomien skaper i høve til ei generell velferdsutvikling. Desse prosessane, konfliktlinene og debattane, vil studiet trekkja opp og sjå i lys av den rolla fagrørsla har spelt.

Økonomi og ideologi

Arbeidet til fagrørsla har vore prega av kamp for faglege rettar og betre og ordna arbeidsvilkår. Sjølv om viktige trekk ved det ideologiske grunnsynet til fagrørsla har lege fast, har det likevel skjedd ideologiske endringar gjennom perioden. Ideologiske og politiske brytingar har gått føre seg internt i fagrørsla, og skiftande politiske regime og ideologiske straumdrag i samfunnet elles har også vore med på å forma rørsla.

Det har også vore skiftande økonomiske konjunkturar gjennom dei omkring 150 åra som studiet tek føre seg, frå tider med sterk vekst og lite arbeidsløyse, til periodar med djup krise og sosial naud. Fagrørsla sitt arbeid, og politiske mål og metodar har også vore prega av dette. Og ideologiske endringar kan ein ofte sjå i samanheng med økonomiske utviklingstrekk. Dersom ein skal forstå fagorganisasjonane sine prioriterte oppgåver, mål og metodar, er det naudsynt å sjå dette i samanheng med ideologiske og økonomiske endringar gjennom historia.

Dei ideologiske spenningane har kome til syne som indre brytingar med intern polarisering, og som ytre realitetar som rørsla var nøydd til å ta stilling til. For å forstå dette må ein koma inn på konkrete ideologiar og politiske straumdrag som har prega fagorganisasjonane og samfunnet elles. Den klassiske konflikten mellom arbeid og kapital, spenninga mellom marknadsstyring og offentleg regulering, er politisk-ideologiske spørsmål som det vil vera viktig å kasta lys over. Studiet byggjer på at det vil vera uråd å forstå brytingane mellom revolusjonære og reformistiske grupperingar utan at ein tek føre seg hovudtrekk ved marxismen eller forstår utviklinga av sosialdemokratisk reformisme. Ei rekkje andre sentrale omgrep vil også bli tatt opp innanfor dette området. Eit døme på dette er solidaritetsomgrepet, som har stått sentralt i fagrørsla si sjølvforståing, men som har hatt til dels skiftande meningsinnhald gjennom historia.

Fagrørsla har vore nøydd til å ta stilling til andre ideologiske straumdrag som har hatt stor påverknad på samfunnsutviklinga, og som har påverka det faglege arbeidet, samarbeid og konflikhtar i arbeidslivet. Den mest dramatiske konfrontasjonen fann stad då fascismen voks fram i mellomkrigstida. Men også borgarlege freistnader på å organisera arbeidarar på 1800-

talet og høgrebølga på 1970- og 80-talet høyrer med her. Når ein skal forklara utviklinga av velferdsstaten i etterkrigstida og det økonomiske og politiske omskiftet frå midten av 1970-åra, vil både keynesiansk økonomisk tenking og nyliberalismen vera sentrale.

Faseinndeling – historiske periodar

Undervisninga blir lagt opp som ein historisk gjennomgang der ein byrjar på 1850-talet og følgjer utviklinga fram mot vår eiga tid innanfor dei tre sentrale temaområda, men med skiftande tematiske tyngdepunkt innanfor kvar tidsperiode. Den kronologiske gjennomgangen er delt inn i fire tidsepokar:

1. Frå den fyrste organiseringa til ei velorganisert fagrørsle (tida frå om lag 1850 til starten av fyrste verdskrigen).
2. Klassekamp, konfliktdemping og okkupasjonstid (tida frå starten av fyrste verdskrigen til 1945).
3. Sosialdemokratisk orden, velferdsstat og spirar til ny radikaliserings (frå 1945 til om lag 1975)
4. Høgrebylgje, avindustrialisering og globalisering (tida etter om lag 1975)

Frå den fyrste organiseringa til ei velorganisert fagrørsle

Perioden strekkjer seg frå kring 1850, frå Marcus Thrane sine fyrste organisasjonsforsøk og fram til tida like føre fyrste verdskrigen. Thrane-rørsla vart slått ned, men eit par tiår seinare vart det gjort nye organiseringsframstøytar. I løpet av denne perioden vart det etablert landsorganisasjonar på arbeidstakar- og arbeidsgjevarsida. Nasjonale tariffavtaler var inngått og prinsippa om organisasjonsfridom og representasjon av arbeidstakarkollektivet av fagforeiningar var godtekne. Føre fyrste verdskrigen kom dei fyrste teikna på revolusjonær radikaliserings i arbeidarrørsla.

I denne perioden høyrer politisk demokratisering med vekt på røysterettsutvidingar til, og det same gjeld tematikk som arbeidarvernlovgjeving, ideologiske brytningar i fagrørsla og verknader av både industrialisering og skiftande økonomiske konjunkturar

Læringsmål – studentane skal kunne

- gjera greie for og forklara organisasjonsutviklinga på båe sider i arbeidslivet frå midten av 1800-talet, og for samanhengen mellom organisering og økonomisk og politisk utvikling i samtida.
- forstå og forklara dei ideologiske brytningane og utviklingslinene i fagrørsla, og kva rolle dei spelte i tilhøvet til arbeidsgjevarsida og kampen for betre løns- og arbeidsvilkår.
- gjera greie for korleis og kvifor lovfesta rettar for arbeidarar vart innført.

Klassekamp, konfliktdemping og okkupasjonstid

Tida frå om lag fyrste verdskrigen og fram til midten av 1930-talet var merkt av ideologisk og politisk polarisering og høgare konfliktnivå i det politisk livet og i det norske arbeidslivet. Fagopposisjonen av 1911 markerte eit tidsskilje, og innebar ei fagleg radikaliserings som også skapte motsetnader innanfor arbeidarrørsla. Fagrørsla var på sitt mest radikale og den politiske venstresida vart kløyvd i åra etter den russiske revolusjonen (1917). I perioden frå midten av 1930-åra og fram mot den tyske okkupasjonen vart konfliktnivået dempa. Innanfor politikken symboliserte kriseforliket (1935) denne utviklinga, og i arbeidslivet representerte hovudavtala (1935) institusjonalisering og eit klassekompromiss mellom arbeid og kapital. Arbeidarpartiet kom fyrste gongen til makta for ein lengre periode same året. Krigsåra gav andre politiske skiljelinjer, og nazifiseringa gav attendeslag for organisert politisk og fagleg

arbeid. Både når det gjaldt økonomiske kriser (og dempinga av dei) og ideologiske fløystraumdrag påverka trendar, som oppstod utanfor Noregs grenser, norsk politikk og arbeidsliv sterkt i denne perioden. Dette er sentrale fagområde for studiet i denne perioden. Innanfor temaet "Demokratisering og velferd" vil studiet særleg fokusera på sosiallovgevinga som gjev konturane av velferdsstaten som vart realisert etter 2. verdskrigen. Også fleire lovreguleringar av arbeidarane sine rettar fall på plass (for eksempel ferielova og innføringa av 8-timarsdagen var viktige milepålar i perioden). Studiet vil skildra, kontekstualisera og forklåra eit utval av slike sentrale lovreguleringar.

Læringsmål – studentane skal kunne

- gjera greie for innhaldet i dei ideologiske brytningane i fagrørsla og i norsk politikk i perioden, og for kva konsekvensar desse fekk, organisatorisk, fagleg og politisk
- forstå og forklåra samanhengen mellom turbulente økonomiske tider og politiske brytningar i Noreg og elles i Europa, og for korleis den internasjonale økonomiske krisa var med på å prega fagrørsla i Noreg
- gjera greie for bakgrunnen for dei store konfliktane i arbeidslivet i fyrste del av perioden, og kunna gjera greie for kva som førte til tilnærming og demping av konfliktane på 1930-talet
- skissera hovudtrekk i utviklinga av levkår og arbeidstilhøve i perioden, endringar i politiske og faglege rettar og framveksten av nye velferdsordningar

Sosialdemokratisk orden, velferdsstat og spirar til ny radikaliserings

Fagrørsla si historie gjekk inn i ein ny fase etter andre verdskrigen. Arbeidarrørsla og fagrørsla erobra maktposisjonane i samfunnet, og Arbeidarpartiet sat med regjeringsmakta i den fyrste tjuetårsperioden etterpå. Fagorganisasjonane si rolle var for lengst akseptert av arbeidsgjevarsida, og fagrørsla endra karakter frå å vera ein kamporganisasjon til å bli ein viktig aktør i utviklinga av det norske velferdssamfunnet. Det fagleg-politiske samarbeidet mellom LO og Arbeidarpartiet vart bygd ut og kom inn i fastare former i etterkrigstida. Det var også ein periode med økonomisk vekst og lite arbeidsløyse, og levestandarden auka jamt og trutt. Temaet "Demokrati og velferd" peikar seg dermed ut som det sentrale temaet i denne perioden. Innanfor området "økonomi og ideologi" var motsetnadene mindre, særleg dersom ein samanliknar med perioden før. Den kalde krigen og utanrikspolitiske spørsmål prega den politiske situasjonen og skapte spenningar også innan fagrørsla. Den rådande velferds-økonomiske utviklingstrenden stoppa opp utover 1970-tallet, og striden om norsk medlemskap i EEC braut opp tilvande politiske alliansemynster. Det kom økonomiske nedgangstider frå midten av 1970-åra, med oljekrise, veksande inflasjon og arbeidsløyse. Dette skapte grobott for ei leiting etter nye løysingar, og er ei forklaring på at nye politiske retningar både til venstre og til høgre fekk større vind i segla.

Læringsmål – studentane skal kunne

- kunne forklåra kva rolle fagorganisasjonane og dei politiske partia spela i utviklinga av den norske velferdsstaten
- forstå og forklåra korleis den korporative kanalen utvikla seg og vart brukt i perioden, og kva politisk rolle fagorganisasjonane spela
- forklåra, kjenna innhaldet i og kunne ta stilling til det fagleg-politiske samarbeidet mellom LO og Arbeidarpartiet
- forklåra korleis internasjonale politiske spørsmål og politiske trendar slo inn i norske fagleg-politiske ordskifte og påverka norsk politikk og den norske fagrørsla

Høgrebylgje, avindustrialisering og globalisering

Denne perioden femnar om tida frå høgrebylgja bryt fram internasjonalt og i Noreg og fram til i dag. I åra etter den fyrste store oljekrisa (1973) fekk fagrørsla nye, store problem. Etterkrigstida hadde avideologisert og avradikalisert fagrørsla, og mykje tyder på at ein ikkje var budd til å møte den utfordringa den marknadsliberale vendinga representerte. Fagrørsla vart likevel ei viktig kraft i motstanden mot avregulering, delprivatisering og oppsplitting av offentlege verksemder, og i forsvaret for at det offentlege skal forvalta storparten av velferdstenestene. Fagrørsla vart m.a. nøydd til å ta stilling til arbeidsinnvandring, såkalla "outsourcing" og flytting av industriarbeidsplassar til den 3. verda, spørsmål som gjerne vert knytte til omgrepet globalisering. I studiet vil desse prosessane vera sentrale eksempel på den nære samanhangen mellom dei to hovudtemaområda "Økonomi og ideologi" og "Demokrati og velferd".

I dei seinare tiåra har det kome fleire arbeidstakarorganisasjonar, og det har ført med seg nye relasjonar, nytt samarbeid og nye konfliktliner i fagrørsla og mellom organisasjonar i arbeidslivet. Dette vil studiet tematisera, og ein vil også sjå nærmare på kva potensiale og utfordringar som ligg i breitt fagforeiningsamarbeid mellom organisasjonar i og utanfor den tradisjonelle arbeidarrørsla og kva potensiale og utfordringar som ligg i velferds-, sosial- og fordelingspolitisk mobilisering av fagrørsla som aktør i det norske politiske systemet.

Trass i høg levestandard, relativt låg arbeidsløyse og relativt jamn fordeling sett i internasjonal samanheng, står fagrørsla framleis overfor mange utfordringar og uløyste problem. Framleis er arbeidet for ei rettvis fordeling av verdiane sentralt, både nasjonalt og internasjonalt. Globalisering og styrking av dei frie marknadskreftene gjennom avtaleverk t.d. knytt til EU/EØS og WTO har aktualisert dette. Miljøproblema har i aukande grad også engasjert organisasjonar og medlemmer innanfor fagrørsla. Studiet tematiserer også desse diskusjonane og vegvala.

Læringsmål – studentane skal kunne

- gjera greie for og forklåra det internasjonale økonomiske omslaget på 1970-talet og kva konsekvensar det fekk for norsk arbeidsliv og norske arbeidstakarar. Studentane må kunne drøfta argumenta for ulike syn i spørsmålet om marknadsstyring eller politisk styring
- forklåra bakgrunnen for den politisk høgredreinga og korleis fagrørsla møtte denne utfordringa
- gjera greie for korleis velferdsordningar vart sett under press, og kva rolle fagrørsla spelte i denne samanhengen
- forklåra korleis det større mangfaldet av yrkesorganisasjonar endra tilhøva i arbeidslivet og mellom organisasjonane
- identifisera og gjera greie for dei mest sentrale utfordringane for fagrørsla på 2000-talet (t.d. knytte til deregulering, globalisering og reduserte ambisjonar og rom for nasjonal politisk styring) og kunne diskutera ulike strategiar for mobilisering av fagrørsla som sosial-, velferds- og fordelingspolitisk aktør

3. Organisering og arbeidsformer

Undervisninga vil vera samlingsbasert med nettstøtte, hovudsakleg organisert ved hjelp av læringsstøtteplattformen It's learning. Hovudaktivitetane vil vera førelesingar, studentpresentasjonar og seminar, diskusjonar og ekskursjonar. Studentane vil få utlevert oppgåvesett, som skal løysast individuelt eller i grupper, og som skal godkjennast av faglærar.

Valfri del av pensum

Studentane vil få høve til å velja ¼ av pensum individuelt, som fordjupingsdel. Det vil *ikkje* bli gitt undervisning i det sjølvalde pensumet, dette vil difor vera basert på støtta sjølvstudium. Individuelle pensa må godkjennast av faglærar.

Obligatoriske arbeidskrav

- Innlevering av oppgåvesett, løyst individuelt eller i grupper, godkjent av faglærar
- Medverknad i studieevaluering

Dei obligatoriske arbeidskrava må vera godkjende før det blir gitt endeleg sluttarakter.

4. Vurderingsordning

Endeleg karakter i emnet vert fastsett på grunnlag av eksamen med to komponentar, med fylgjande vekting:

Del 1: Munnleg eksamen 49 %

Del 2: Skriftleg eksamen 51 %

Eksamen blir gitt bokstavkarakter frå A (beste karakter) til F (stryk)

5. Pensum og kunnskapskjelder

Pensumlistene blir produsert av biblioteket og finst på følgjande adresse:

<http://hist.no/content.ap?thisId=22988> på avdelinga sine heimesider. Pensumlistene blir redigert av biblioteket. Spørsmål kan rettast til fagleg ansvarleg.